

УДК 7.038.6

Коваль В.М.¹

¹ старш. викл. кафедри філософії НУ «Запорізька політехніка»

ПРЕМОДЕРН ТА РЕВОЛЮЦІЯ МОДЕРНУ

Якщо раніше сам термін «модерн» визначався як особливий стиль в мистецтві, то в філософських суперечках на Заході поняття «модерн» (німецький термін "die Moderne" і англійський "modernity"), закріпилося як сукупне позначення історичної епохи нового і новітнього часу - з характерними для неї особливостями соціального розвитку, культури, мистецтва, філософії.

Немає спільної думки, коли почалася і закінчилася епоха модерну, так деякі автори зводять її початок до пізньої античності, коли християни називали себе *moderni* - на відміну від язичників, які іменувалися *antiqui*. Відповідно час «модерну» розуміється як християнська ера.

Тлумачення терміну «ера модерну» зустрічається вже у А. Тойнбі. Епоха постмодерну, згідно Тойнбі, починається після 1875 р. Іноді початком епохи модерну вважають «століття Просвітництва», а кінець її пов'язують з сьогодишнім днем, коли, як вважається, ми тільки вступаємо або, може бути, вже вступили в постмодерністську еру.

За Хабермасом, саме «Гегель – перший філософ, який розвинув ясне розуміння сучасного; тому ми повинні повернутися саме до Гегеля, якщо хочемо зрозуміти внутрішнє ставлення, що зв'язує сучасність і раціональність, ставлення, яке аж до Макса Вебера здавалося само собою зрозумілим і яке сьогодні ставиться під сумнів».

У сучасній французькій філософії авторами концепту «Новий час» називають Кондорсе и Конта, головного рисою вважається безперервна модернізація, прагнення до нового, до швидких змін – на протигагу традиціоналістських епох з їх повільним історичним розвитком.

У центрі сучасної західної філософії суперечка про поняття «модерну» триває більше двох десятиліть.

Підсумовуємо ті характеристики, які зустрічаються все частіше. Говорячи про модернізацію, часто говорять також про індустріалізацію, як сутність модерну. Модернізація, з одного боку, втілюється в наростаючій диференціації діяльності, в небаченому різноманітному поділу праці, функцій, соціальних ролей.

Модернізація, з іншого боку, пов'язана з необхідністю безпрецедентної координації, концентрації, інтеграції, що диференціюється у діяльності. В єдиній системі з цими принципами дії, існує і розвивається інструментальна

раціональність, тобто вміння перетворити процедури і методи людського розуму в максимально точні інструменти пізнання і перетворення навколишнього світу і самої людини. Інституційної диференціації відповідає диференціація інтелектуальна: пізнавальна сфера професіоналізується, дробиться. Відбувається взаємообособлення тих сфер, які раніше існували в єдності. Найголовніше відокремлення - секуляризація знання, його відділення від релігії і теології. Дослідне знання відділяється від філософії. Взаємообособляються «ціннісні сфери» науки, права, моралі та мистецтва.

Для модерну характерний культ науки, знання і практики, віра в науково-технічний і соціальний прогрес (ця віра в цілому зберігалася незважаючи на те, що поряд з прогресивізмом в новий час існував і антипрогресивізм, історичний песимізм). Раціональність, звернена в сторону природного світу, розумілася як панування і контроль людини і людства над природою. Подібний спосіб в соціальній сфері, мова може йти про раціональність, швидше спрямованої на пануванні, та застосуванні влади, контроль над суспільством та індивідуумами, ніж на їх самостійність. Тому, як вважають критики модерну, раціональність епохи модерну можна назвати панівною і контролююче раціональністю, яка найчастіше не має нічого спільного з раціональністю розуміння і взаєморозуміння (людей), дбайливого ставлення до природи й людини.

Вважається, що в епоху модерну на чільне місце було поставлено «тотальний міф прогресу», а похідними від нього стали численні соціальні міфи і утопії. «Модернізм», стверджують деякі автори, розглядав себе як «кінцеву станцію історії». Звідси засилля в епоху модерну утопічних проєктів, масова віра в обіцянки і ілюзії. Розплатою за «тотальні» прогресистські ілюзії виявляється небачений ризик - загроза саме тотального знищення людства, земної цивілізації.

Такі загальні характеристики епохи модерну, які одночасно стосуються і філософії, бо сучасні критики модерну висловлюють досить обґрунтовану думку, що філософія нового часу, та й філософія XIX – XX ст. зіграли вирішальну роль у формуванні та формулюванні проєкту модерну. Правда, ідеї модерну зароджувалися, циркулювали в життєвому світі, в гущі повсякденного буття, знаходили своє втілення в політиці, праві, релігії, літературі, мистецтві. Однак саме філософія звела їх в загальну картину.